

8. El territori

SIMON KEAY
University of Southampton

Context geogràfic

La ciutat romana de Tàrraco es trobava prop del punt de convergència de dues rutes de gran importància per a Roma (*fig. 64*). Una era la ruta costanera que connectava *Massalia* (Marsella) i *Carthago Nova* (Cartagena). L'altra era el riu Ebre, que es trobava a només 70 km al sud de la ciutat i que assegurava una ràpida comunicació entre el Mediterrani i l'interior de la península Ibèrica. Com a conseqüència, Tàrraco va actuar com el principal port d'entrada cap a la vessant mediterrània de la Península durant gran part del començament de la seva història i, amb el temps, va arribar a ser l'única capital provincial d'Hispania que donava al mar.

Desconecem l'extensió precisa del *territorium* de Tàrraco. En termes generals, estava delimitat pels territoris de Bàrcino al nord-est, *Ilerda* a l'oest i *Dertosa* al sud-oest. Això significava que el riu Llobregat actuava probablement de límit oriental (a 68 km de Tàrraco), com suggereix el nom de la *mansio* d'*Ad Fines* (Martorell). La zona sud-oest del *territorium* se situava probablement a uns 35 km de la ciutat, prop del que és ara l'Hospitalet de l'Infant. Cap a l'oest, el límit es trobava en algun punt entre Valls i Montblanc, ubicació propera a la Serralada Prelitoral, i que hauria aïllat el *territorium* de Tàrraco de les terres més occidentals (vegeu-ne debat a ARFÖLDY 1991, 50 i seg.; DUPRÉ 1994a, 249-253; CARRETÉ *et al.* 1995, 33; a favor del valor territorial de l'arc de Martorell, DUPRÉ 1994b, 184-185).

Avui és una zona agrícola relativament rica que gaudeix d'un clima mediterrani suau i està travessada per un nombre considerable de grans rius, com el Francolí i el Gaià, i també per torrents més petits. Per tant, en l'antiguitat, les zones baixes es devien adequar per al conreu de la vinya, l'olivera, els cereals i una àmplia gamma de fruiters, mentre que les terres més altes devien haver quedat cobertes de muntanya i matolls. La zona també comprèn un nombre d'àrees geogràfiques ben diferenciades que coincideixen amb les divisions administratives modernes, com les comarques del Baix Camp, agrícolament rica, a l'oest de Tàrraco; l'Alt Camp, més marginal, cap al nord; el Tarragonès costaner i el Garraf, a l'est, i la depressió prelitoral del Penedès, cap al nord-est.

El context ibèric

A l'arribada dels romans el 218 aC, gran part del territori que es trobava entre el Llobregat, l'Ebre i la Serralada Prelitoral estava ocupat per una població ibèrica co-

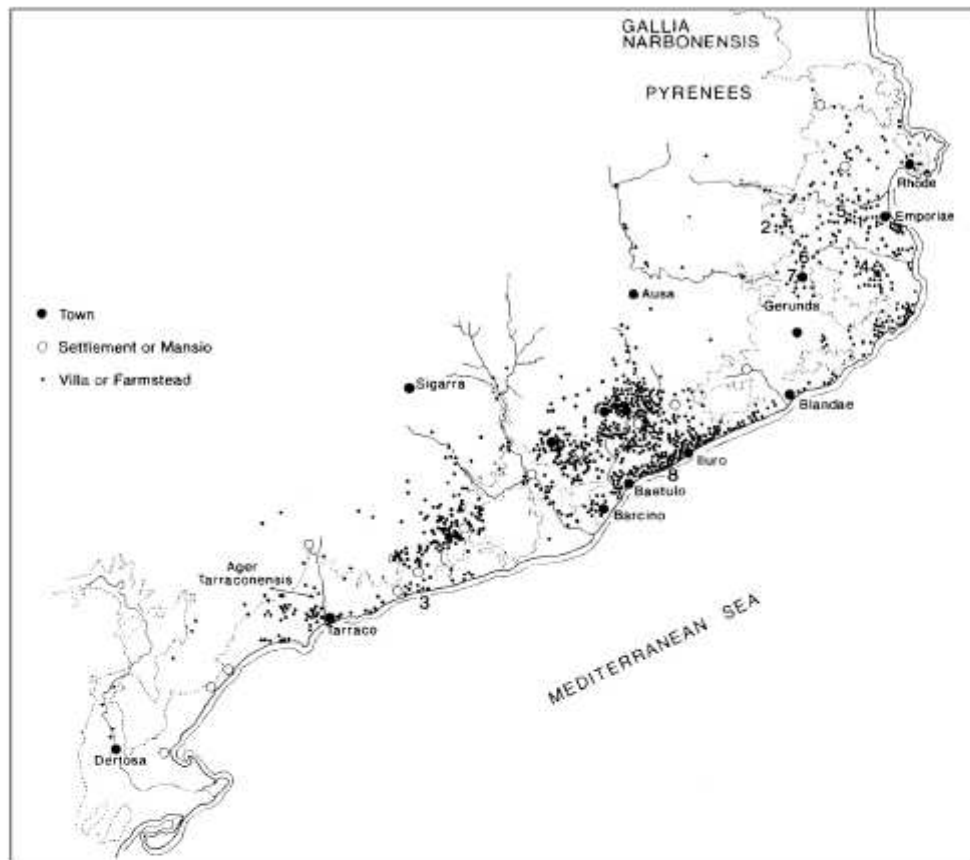

Fig. 64. Mapa de la costa mediterrània de la *provincia Hispania citerior*, des dels Pirineus fins a l'Ebre, amb indicació dels jaciments d'època romana (KEY 1990, fig. 10.11)

neguda pels autors antics com els *Cessetani*. Les investigacions arqueològiques han demostrat que els assentaments en la major part d'aquesta zona estaven organitzats jeràrquicament, amb algun nucli més gran d'aproximadament 10 ha i nombrosos assentaments secundaris més petits d'1 o 2 ha. Un dels més importants del primer grup es troba a la part baixa de Tarragona, en una posició geogràfica clau entre el riu Francolí i la costa mediterrània. Les excavacions dutes a terme en diversos llocs pròxims a la zona est de la plaça de Braus han revelat una seqüència estratigràfica que comença al segle v aC i la presència d'estructures dels segles iv i iii aC (ASENSIO *et al.* 2000; OTIÑA/RUIZ DE ARBULO 2000). S'ha trobat molta ceràmica importada, com l'àtica de figures vermelles i la campaniana primerenca, a més d'àmfores massaliotes i púniques, juntament amb ceràmiques ibèriques locals, la qual cosa suggereix que l'assentament era un centre clau per a l'intercanvi entre els comerciants estrangers i els pobles de l'interior. La investigació arqueològica ha revelat que existeixen altres assentaments importants a l'interior del territori de Tarragona, com el Vilar, prop

de Valls (tractat a CARRETÉ *et al.* 1995, 27) i Santa Anna de Castellvell (RAMÓN/MASSÓ 1994), així com en el jaciment d'Alorda Park al Penedès (SANMARTÍ/SANTACANA 1992), cap a l'est. Coneixem menys els assentaments més petits amb l'ajuda dels quals els poblats més grans explotaven el seu territori. Eren majoritàriament petites granges similars a la que es va excavar a l'Argilera, al Penedès (SANMARTÍ *et al.* 1984). Es trobaven en llocs lleugerament elevats i, al contrari que els assentaments més grans, només en comptades ocasions importaven ceràmiques no locals. Sabem que alguns van fabricar àmfores i ceràmiques ibèriques. Una prospecció sistemàtica de la superfície de l'Alt Camp i la part occidental del Baix Camp (*fig. 65*) suggereix que en les millors terres de les zones baixes aquests petits assentaments van explotar el territori intensament, i es va arribar a una densitat d'un assentament per km² (CARRETÉ *et al.* 1995, 27 i 273-275).

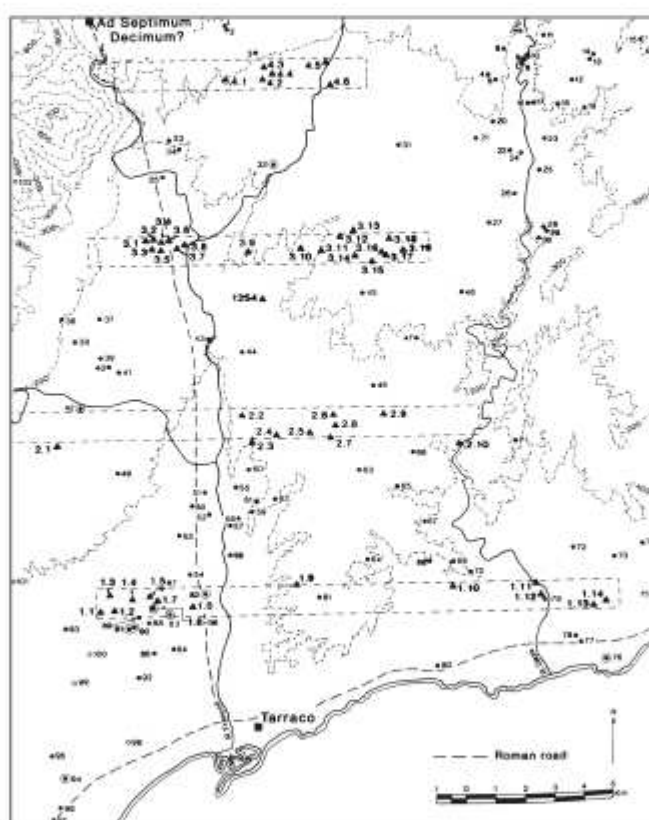

Fig. 65. Jaciments de l'*ager Tarraconensis*. Amb un punt s'indiquen els coneguts i amb un triangle, part dels 1.254 jaciments documentats durant l'estudi (de CARRETÉ *et al.* 1995, fig.10.1): 32) El Vilar (Valls). 39-40) el Cogoll (Alcover). 42) Parets-del-gades (La Selva del Camp). 75) El Moro (Torredembarra). 76) Els Munts (Altafulla). 82) Centelles (Constantí). 94) Cal-lipolis (Vila-seca). 100) Els Antigons (Reus).

De finals del segle III a la meitat del segle I aC

L'establiment de Tàrraco sobre un penya-segat rocós que donava al poblat ibèric de Tarragona va transformar completament la importància regional d'aquest poblat. Les forces romanes van arribar-hi en les primeres etapes de la Segona Guerra Púnica, el 218 aC (ALFÖLDY 1991, 24-26; RICHARDSON 1986a, 35-42), i ja abans del 209 aC una guarnició militar s'hi havia establert. La seva base corresponia probablement a les sòlides muralles ciclòpies i de carreus que encara queden a la Part Alta de Tarragona. Almenys fins a mitjan segle II aC Tàrraco va continuar sent essencialment un establiment militar que va tenir un paper clau en les guerres de Roma contra Cartago (cap al 205 aC), en les dues revoltes del 206 i del 197-195 aC i, probablement, durant les guerres celtibèriques del 155-133 aC a la Hispània Citerior central. Tàrraco hi hauria actuat com una base de subministrament per a l'exèrcit important grans quantitats de vi i ceràmiques que han estat documentades arqueològicament (DÍAZ 2001) i també fent ús dels recursos agrícoles del seu territori. Avançat el segle II aC, les muralles que envoltaven la base militar es van cixamplar per incloure-hi l'assentament ibèric de la ciutat baixa, en el qual hi ha evidències de nous edificis cap a finals d'aquest segle.

No seria il·lògic pensar que aquestes activitats van provocar una transformació important de la perifèria de la ciutat durant el període tardorepublicà. En cert sentit, potser és veritat. La intervenció romana en les estructures de poder de la regió podria explicar l'abandonament dels principals assentaments ibèrics del Vilar i Santa Anna cap a mitjan segle II aC. D'altra banda, hi han molt poques evidències de l'aparició de noves granges "romanes" que podrien haver pertangut als pobladors romans o itàlics que es trobaven a Tàrraco o, de la mateixa manera, de vil·les treballades per esclaus similars a les conegudes en alguns llocs de la Itàlia tirrena. Les excavacions sota els assentaments de les primeres vil·les imperials al territori de Tàrraco, i més a l'est, no n'han pogut provar cap evidència (OLESTI 1997). De fet, l'única possible vil·la o granja romanitzada és el jaciment del Moro (Torredembarra), a l'est de Tàrraco. No obstant això, disposem de molt poca informació detallada (CARRETÉ *et al.* 1995, 20).

Al contrari, l'evidència disponible apunta amb força cap a la idea d'una ocupació contínua des del període preromà, ja que hi ha poques proves de l'abandonament de les granges ibèriques o de la intensificació de l'explotació. La prospecció sistemàtica a la part oriental del Baix Camp i l'Alt Camp suggereix que la majoria de les granges establertes durant el període ibèric van continuar ocupades al llarg dels segles II i I aC, i que la densitat de les granges va mantenir-se en un assentament per km². Aquest panorama de continuïtat el confirma, en la part més oriental del Penedès, l'excavació de l'assentament de l'Argilera (SANMARTÍ *et al.* 1984). No obstant això, hi ha dues diferències importants entre els assentaments rurals del període ibèric i els del període romà republicà. En primer lloc, en la majoria dels assentaments del període romà republicà s'hi van trobar ceràmiques importades a escala molt més gran. Les vaixelles campanianes i les àmfores de vi itàliques Dressel I abundaven al llarg de l'àrea de prospecció (CARRETÉ *et al.* 1995, 257-259; taula 9.6 i fig. 9.9 i 9.10). El fet que no hi hagi evidències que l'ús d'aquestes ceràmiques en un context provincial estigués restringit als romans o als itàlics probablement reflecteix el comerç creixent entre els mercaders establerts a Tàrraco i la població autòctona rural d'origen ibèric (CARRETÉ *et al.* 1995, 276-277). Una segona diferència és que, com en d'altres parts de la costa de la Citerior (vegeu-ne el debat general a OLESTI 1997, 84-87), les elits indígenes van començar a participar en la producció de vi des de la primera meitat

del segle I aC per abastar el pròsper mercat de Tàrraco i dels assentaments costaners del nord. Les àmfiores elaborades en una *officina* situada a certa distància al nord de Tàrraco imitaven la forma de la Dressel I itàlica i portaven el segell amb el nom de l'amo de la propietat en ibèric (CARRETÉ *et al.* 1995, 276-277: assentaments 4.2-4.4 i fig. 5.68-5.69; comentaris a JÁRREGA 1998a; OLESTI 1998).

En general, doncs, l'establiment i l'ascens cap a una importància regional de la primitiva Tàrraco romana no va portar una intensificació de l'explotació del territori, possiblement perquè fins al final del segle II aC era, sobretot, una base de subministrament i les casernes d'hivern per a l'exèrcit romà de campanya a l'interior de la Citerior. Mentre que l'*ager Tarraconensis* hauria continuat satisfent les necessitats de la població civil, les dels contingents militars podrien haver-se satisfet inicialment amb subministraments d'ultramar i, més tard, amb el tribut d'altres zones del nord-est (KEAY 1990, 128-130). D'aquesta manera, l'explotació hauria restat essencialment en mans de les elits locals, que al segle I aC van començar a aprofitar-se de les possibilitats del creixent mercat urbà de Tàrraco i a participar en la producció vinícola.

De mitjan segle I aC a principis del segle III dC

El paper regional de Tàrraco va créixer enormement l'any 27 aC, quan la *Colonia Iulia Urbs Triumpalis Tarraco* va ser elegida capital de la província de la Hispània Tarraconensis, i es va convertir en una de les ciutats més importants del Mediterrani occidental. Com a tal, va ser un punt clau a la Via Augusta, la calçada costanera de Roma a Gades ampliada recentment. Dins el seu *territorium*, es van crear *mansiones* a *Ad Fines* (Martorell), *Antistiana* (la Ràpita?), *Stabulo Novo* (prop de l'Arboç del Penedès) i *Palfuriana* (prop del Vendrell) (DUPRÉ 1994a, 253-256). Una altra calçada (*Iter 452* de l'Itinerari d'Antoní) connectava Tàrraco amb Ilerda, cap al nord, amb una *mansio* a *Ad Septimum Declimum* (Vilaverd: CARRETÉ *et al.* 1995, 33). En el transcurs del segle I dC, Tàrraco també es va convertir en capital del *conventus Tarraconensis* i, sota els flavis, en centre del culte imperial de la província (ALFÖLDY 1991, 35-39). S'ha plantejat la possible existència de centúries republicanes a la zona al nord de Tàrraco, arran de la identificació d'alineacions de camins medievals i postmedievals (GURT/MARQUES 1988). Encara que sigui atractiva la hipòtesi d'una redistribució romana de la propietat d'aquestes terres, l'evidència arqueològica no té solidesa.

Les noves funcions administratives de Tàrraco queden reflectides amb la transformació de l'estructura urbana, que va significar l'ocupació amb edificis relacionats amb activitats provincials o municipals de fins al 25% de la seva àrea murallada de 70 ha. Es va construir un complex de temple i fòrum, i també un teatre, a l'emplaçament de l'antic assentament ibèric a la ciutat baixa (MACIAS 2000a), mentre que tota la zona intramurs de la ciutat alta va ser ocupada per un complex arquitectònic de tres terrasses dedicat als rituals religiosos periòdics (al temple de *Divus Augustus*), així com a reunions (al gran recinte porticat intermedi) i a espectacles i celebracions (al Circ), activitats inherents al paper de Tàrraco com a seu del culte imperial provincial (TED'A 1989b). Just fora de la ciutat, cap a l'est, es trobava l'Amfiteatre, construït a principis del segle II dC. Gran part de la resta de la zona intramurs va ser probablement dedicada a ocupació residencial, però gairebé no se'n conserva res.

La transformació del protagonisme religiós, administratiu i polític de Tàrraco va augmentar el volum i la diversitat de la seva població permanent i ocasional. La ne-

cessitat creixent d'oficials i soldats, la presència periòdica de delegats per a les reunions del *conclium provinciae* i el conjunt de la població necessitaven l'aprovisionament de més comerciants. L'epigrafia documenta la presència d'individus provinents de tota la província de la *Hispania Tarraconensis*, de la *Baetica* i la *Lusitania*, així com d'altres llocs de l'Imperi romà (vegeu HALEY 1991). Pot ser que alguns comprassin propietats a l'*ager Tarraconensis*, p.e. *L(uclius Licinius) Sura* de la colònia *Victrix Iulia Lepida Celsa* (Velilla de Ebro), que podria haver-se traslladat a Tàrraco en època d'August i haver posseït propietats prop de Berà (DUPRÉ 1994a, 253-256) (*lām. III c*). No obstant això, hem de ser cauts a l'hora de sobreestimar el volum de la població de la ciutat en aquesta època. Un estudi recent suggereix que podia oscil·lar entre 9.500 i 15.120 habitants (CARRETÉ *et al.* 1995, 277-278).

La ràpida concentració del poder imperial a Tàrraco, anteriorment esbossada, aviat va donar lloc a importants canvis en la grandària, el tipus i el caràcter dels assentaments a l'*ager Tarraconensis*. El fenomen més important va ser l'aparició, per primera vegada, de nombroses vil·les residencials. Excavacions recents demostren que comencen a desenvolupar-se entre mitjan-finals del segle I aC i mitjan segle I dC, normalment en l'emplaçament d'anteriors granges iberoromanes (OLESTI 1998, 73-74), encara que l'increment es va produir en el transcurs del segle II dC. N'hi havia relativament poques i pertanyien a membres rics de l'elit de Tàrraco que havien adoptat el costum romà de viure, a les seves propietats rurals, amb un luxe i estil urbans, i alguns d'ells exercien diverses funcions administratives a la ciutat. Aquestes vil·les estaven ricament decorades amb mosaics figuratius policromats, pintures murals, escultures clàssiques, i una rica gamma de ceràmiques i vidres provinents de diferents llocs del Mediterrani. La seva presència a l'*ager Tarraconensis* és el reflex d'una marcada jerarquització dels assentaments rurals, ja que la majoria de la població rural vivia i treballava en propietats més modestes.

La majoria de les vil·les conegudes es concentren a pocs quilòmetres de Tàrraco o bé al llarg de la costa cap a l'est, com en el cas dels Munts (Altafulla) (TARRATS *et al.* 1998) i el Vilarenc (Calafell) (REVILLA 2000), o bé cap al nord-est del Baix Camp, com en el cas de Cal·lípolis (Vila-seca) (MACIAS 2000c), la Llosa (Cambrils) (GARCIA/PUCHE 2000) i Mas d'en Gras (Vila-seca) (SÁNCHEZ *et al.* 2000). Aquestes eren les zones agrícoles més riques en aquesta part de l'*ager Tarraconensis*. Contràriament, no solia haver-hi vil·les a les terres més pobres del Baix Camp (CARRETÉ *et al.* 1995, 275), ni tampoc a l'àrea immediatament exterior a les muralles de Tàrraco. De fet, aquesta última zona podria haver acollit uns horts, treballats des de la ciutat, que podrien correspondre als *bortos coherentes sive urbanum* esmentats en una inscripció de Tàrraco (RIT 336, ALFÖLDY 1975).

Excavacions recents han donat més dades sobre el caràcter d'algunes d'aquestes vil·les. Una de les més antigues, la dels Plans d'en Jori (Montblanc), se situava a prop del límit nord del *territorium* (*fig. 66*). El període augustal va ser testimoni de la construcció d'un pati porticat al qual s'obrien un cert nombre d'habitacions (ADSERIAS *et al.* 2000c) al qual es van afegir un forn per a ceràmica i altres estructures a finals del segle I dC. Un dels assentaments més luxosos és la vil·la marítima dels Munts (Altafulla), que es troba a menys de 20 km a l'est de Tàrraco (*fig. 67*). Una primera fase es va construir al segle I dC i va ser ampliada més tard, entre mitjan i finals del segle II dC, després de ser ocupada per *C. Valerius Avitus*, un oficial traslladat a Tàrraco des d'*Augustobriga* (Muro de Àgreda, Sòria), a la *Tarraconensis* central, per ordre de l'emperador Antoní Pius o Marc Aureli (RIT 352-354, ALFÖLDY 1975). La vil·la

estava adossada a un turó amb vistes al mar, i la part principal estava composta per una sèrie d'habitacions ricament decorades que s'obrien a un *ambulacrum* amb mosaics geomètrics i, sota, un *cryptoporticus*. Això donava a un gran *bortus*, a l'extrem sud del qual hi havia un gran complex termal (TARRATS *et al.* 1998). Les preferències artístiques d'Avitus eren purament clàssiques, com demostra la gran quantitat d'escultures de qualitat, que inclouen un cap d'Antínous (KOPPEL 1993b, 222, lám I, 1), un *scutum* de gladiador profusament decorat i figures d'Asclepi, Higea, Fortuna, Eros, així com un cap de *Tyche* (KOPPEL 1993b, 222-223; *Ead.* 1998b), algunes de les quals eren còpies de prototips hel·lenístics. S'han trobat escultures de qualitat similar en algunes vil·les de la regió del Baix Camp, sobretot als Antigons (Reus), el Murtrar (Riudoms), el Vilar i Parets-delgades (la Selva del Camp) (KOPPEL 1993b). La vil·la de Cal·lípolis, de finals del segle II dC, era semblant a la dels Munts. Se situava prop del mar, a 7 km al sud-oest de Tàrraco, i comprenia un pati central en forma d'U (4936 m) (MACÍAS 2000c, 201, fig. 1), amb habitacions obertes a oest, sud i nord (fig. 68). La part sud del braç occidental de la U era residencial, mentre que els banys es trobaven a la part sud-est. Una gran *villa rustica* confrontava amb el complex principal immediatament a l'oest. Al costat d'algunes vil·les es documenten tombes monumentals, com en el cas del complex del Cogoll (Alcover) (CARRERÉ *et al.* 1995, 16) i, possiblement, la Torre dels Escipions (MAYER *et al.* 1993).

Al relatiu bon coneixement d'aquestes propietats, més grans i més riques, podem

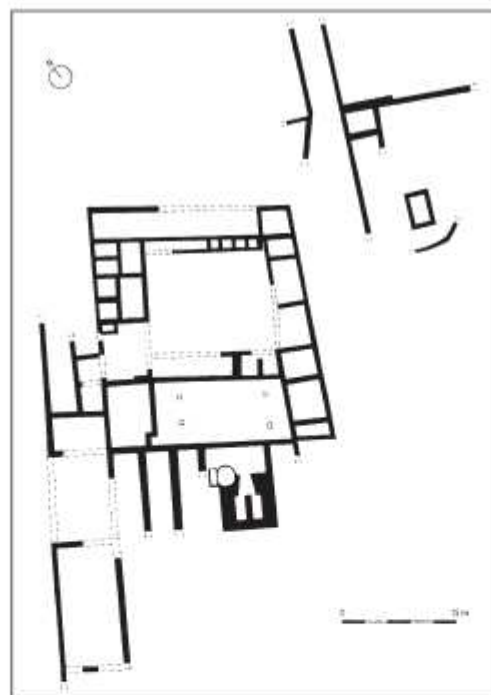

Fig. 66. Planta de la vil·la dels Plans d'en Jori (ADSERIAS *et al.* 2000, fig. 10).

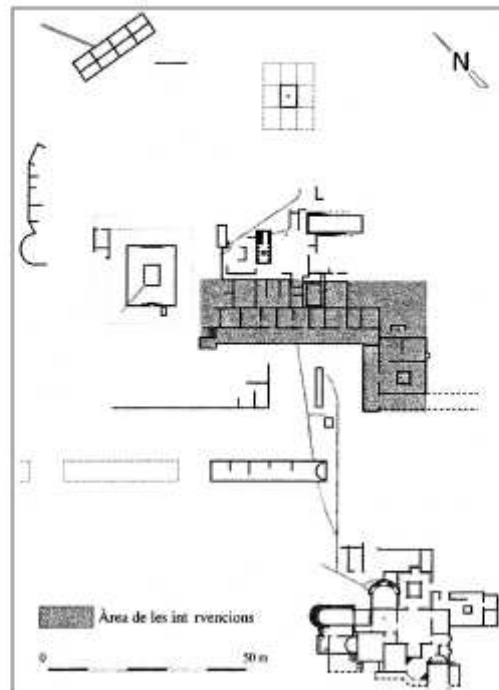

Fig. 67. Planta de la vil·la dels Munts (TARRATS *et al.* 1998, fig. 5).

sumar-hi les evidències sobre un altre tipus d'assentaments, més modestos, proporcionades per prospeccions i excavacions recents. Les excavacions realitzades sota les estructures de l'última fase del complex de Centelles (Constantí), a poca distància a l'oest de Tàrraco, han descobert les restes d'una primera vil·la d'època imperial (80x30 m), que comprèn una petita àrea residencial i un gran recinte (*fig. 69*) per emmagatzemar productes agrícoles en *dolla*, als quals es va afegir un gran edifici al segle III (CARRETÉ *et al.* 1995, 23, fig. 1.8). D'altra banda, pot ser que corresponguin a petits nuclis de població rural les aglomeracions trobades en les prospeccions sistemàtiques realitzades al costat de Constantí, al Baix Camp i prop de Vallmoll (*fig. 70*), a l'Alt Camp (CARRETÉ *et al.* 1995, 279-280). Malgrat això, el caràcter de la majoria dels assentaments rurals continua sent desconegut. Disposem, en canvi, d'algunes evidències geofísiques que il·lustren limitadament sobre la seva distribució territorial, mentre que els materials de superfície suggereixen que els jaciments més pròxims a Tàrraco van incrementar la grandària durant el període altimperial i els més llunyans la van reduir (CARRETÉ *et al.* 1995, 223-230 i 246-253).

Encara que el territori de Tàrraco es dedicava a una àmplia gamma de conreus, no hi ha dubte que un dels principals recursos era el vi. La producció va començar cap a mitjan segle I aC, però es va desenvolupar a partir de finals del segle I aC i durant els dos segles successius, època en què s'envasava en àmfores de producció local (tipus Dressel 2-4, 7-11 i 28). Malgrat que també es consumia localment a Tàrraco,

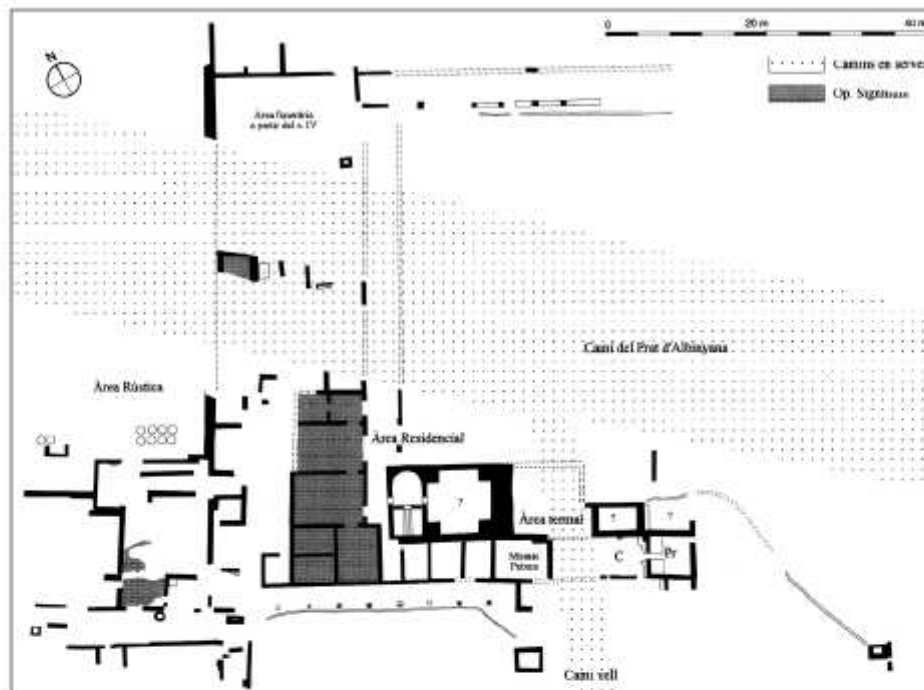

Fig.68. Planta de la vil·la altimperial de Cal·lipolis (MACIAS 2000c, fig. 3).

la major part de la producció vinícola s'exportava a la Gàl·lia (GEBELI 1998) i a altres parts del Mediterrani occidental. La fabricació d'aquestes àmfores, de vegades juntament amb vaixel·la fina de *terra sigillata* hispànica, s'ha documentat principalment en jaciments amb forns de producció de ceràmica al Baix Camp (més recentment, MASSÓ 1998; JÁRREGA 1998). Excavacions recents a les Planes del Roquí (Reus) (fig. 71) han començat a aportar informació sobre la distribució territorial d'aquests centres de producció (VILASECA/ADIEGO 2000).

Contràriament, doncs, a allò que es podria haver esperat, el creixement de Tàrraco en l'Alt Imperi no va lligat a un increment de la densitat d'ocupació rural del territori a les zones del Baix i l'Alt Camp. La capacitat màxima d'ocupació per km² s'havia aconseguit en el període ibèric i s'havia mantingut en gran part sense canvis durant l'època republicana (CARRETÉ *et al.* 1995, 277). D'això es desprèn que moltes de les necessitats agrícoles creixents de la capital en època altimperial no van cobrir-se localment, per la qual cosa es va haver de recórrer als productes procedents d'un àmbit territorial més extens. No obstant això, aquest període sí que va veure la creació d'una jerarquia molt marcada en els assentaments rurals, la consolidació d'una producció de vi a gran escala per a l'exportació i la integració del conjunt de la població rural en les xarxes comercials i econòmiques de l'Imperi romà que havien arrelat a Tàrraco (CARRETÉ *et al.* 1995, fig. 9.11).

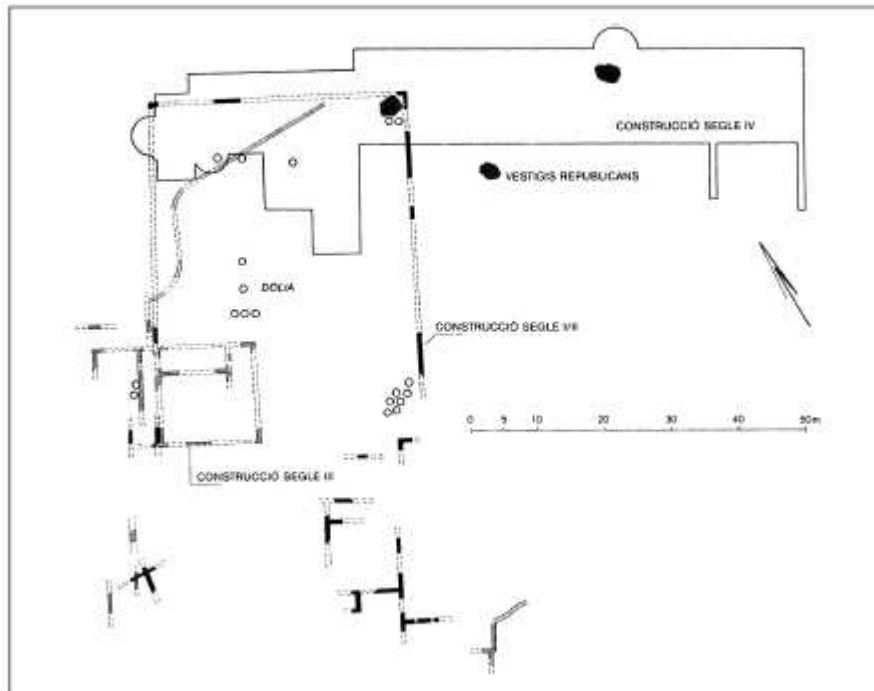

Fig. 69. Planta de la granja altimperial de Centcelles (HAUSCHILD/ARBEITER 1993, fig. a la p. 31).

De principis del segle III al segle VI dC

Aquest període va ser testimoni de la transformació gradual de Tàrraco, que va passar de ser un important centre administratiu i polític de l'Imperi romà a un focus regional administratiu i eclesiàstic dins el regne visigot (resumit a KEAY 1996; vegeu més recentment MACIAS 1999, 302-318). Això es reflecteix en el caràcter canviant de la ciutat, amb la decadència i l'abandonament d'edificis clau que havien donat a Tàrraco el seu caràcter clàssic, com el Teatre, el Fòrum i els edificis associats al culte imperial provincial, en el transcurs dels segles III, IV i V. Alhora, Tàrraco havia estat un important bisbat metropolità com a mínim des del 418-419 i va mantenir aquesta funció eclesiàstica al regne visigot. Per tant, des de finals del segle V, la topografia de la ciutat va ser progressivament cristianitzada amb l'aparició d'una catedral, un *episcopium* i una església a la ciutat alta, així com un *martyrum* dins l'Amfiteatre. És més, dues basíliques, com a mínim, van servir d'aglutinants per a una extensa àrea enterraments cristians fora de la muralla nord de la ciutat. Per tant, amb tota seguretat, la ciutat postclàssica encara va mantenir una població substancial. L'anàlisi d'àmfores importades i d'altres ceràmiques suggereix que la ciutat fou encara un significatiu centre importador de vaixelles de luxe, vidre i ceràmiques de cuina procedents de tot el Mediterrani fins ben entrat el segle VII (KEAY 1984; REMOLÀ 2000).

Una de les dificultats principals per entendre el procés d'ocupació del territori, a llarg termini, en aquesta fase és la creixent manca de ceràmiques datables dels segles IV, V, VI i VII (CARRETÉ *et al.* 1995, 280). La ceràmica és sovint la nostra única font per datar, o fins i tot localitzar, els jaciments rurals i no se sap amb certesa si aquesta absència ha d'explicar-se per una falta de subministrament o, més probablement, per una disminució de la demanda. Malgrat això, les prospeccions sistemàtiques de la part occidental del Baix Camp i de l'Alt Camp suggereixen que la densitat d'ocupació a les zones centrals de l'*ager Tarraconensis* era aproximadament d'un assentament cada 1,6 km², reducció significativa respecte al període anterior. Això implica una creixent diferenciació en el tipus d'ocupació del territori: menys jaciments però més grans. A

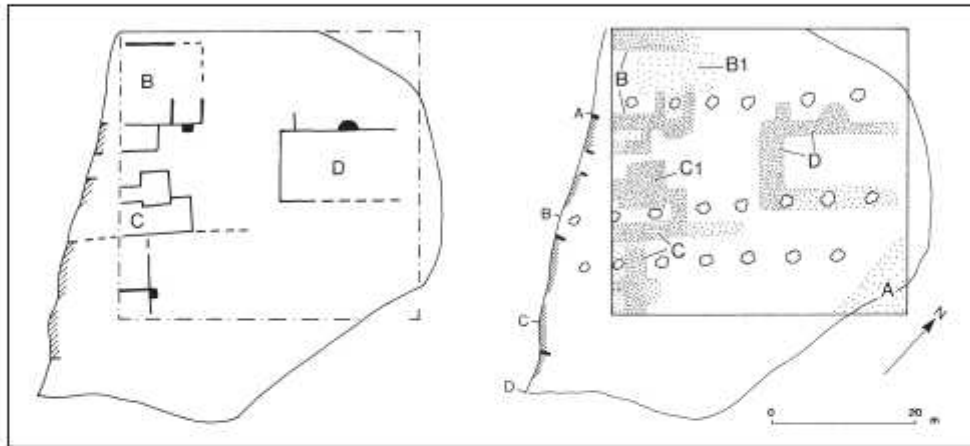

Fig. 70. Planta del possible nucli rural de Vallmoll (CARRETÉ *et al.* 1995, fig. 7.3).

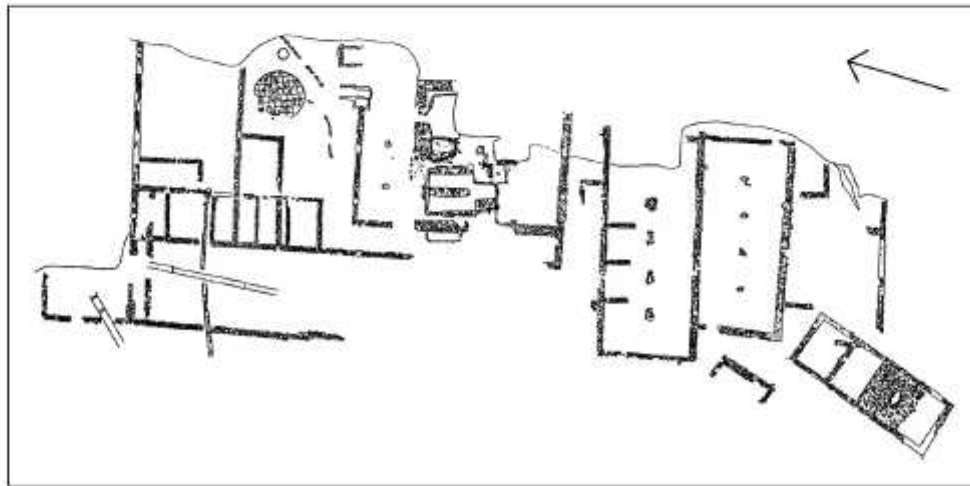

Fig. 71. Planta de la vil·la de les Planes del Roquís (VILASECA/ADIEGO 2000 fig. 2).

més, la majoria d'aquests assentaments tardoantics continuen des de l'etapa anterior, amb escasses evidències de qualsevol mena de discontinuïtat.

El nostre coneixement del caràcter d'aquests jaciments és molt lluny de ser l'òptim. No obstant això, excavacions recents han començat a mostrar que, al contrari del que passa en zones com l'àrea central de la província *Tarraconensis*, on noves vil·les de cronologia baiximperial són força comunes, la majoria de les vil·les en l'*ager Tarraconensis* van començar un procés de decadència des del segle III en endavant (en general, REMOLÀ 2002). Per exemple, la vil·la del Moro (Torredembarra) va ser abandonada entre la segona meitat del segle II i mitjan del III, mentre que les del Racó del Cèsar (Creixell) van ser abandonades amb anterioritat a època tardoromana (REMOLÀ 2002, 102). La part residencial de la vil·la de *C. Valerius Avitus* als Munts (Altafulla) va ser destruïda per un incendi al voltant del 260, amb una ocupació tardana fins als segles VI i VII que es reduïa a un petit cementiri situat a poca distància de la part principal de la vil·la (TARRATS *et al.* 1998; REMOLÀ 2002, 102-103). Contràriament, les vil·les de Paretsdelgades (la Selva del Camp) i la Llosa (Cambrils) van continuar en ús fins a finals del segle IV i principis del V (OLLÉ/VALVERDÚ 2000, 225; GARCÍA/PUCHE 2000), amb evidències d'una ocupació continuada de caràcter incert, en aquesta última, fins als segles VI o VII. Només la vil·la de Calípolis (Vila-seca) sembla haver estat ocupada de forma contínua fins ben entrat el segle VI, encara que l'estat de conservació fa difícil entendre'n totalment la distribució i el caràcter (MACIAS 2000c, 214 fig. 3).

La destacada excepció és potser la més coneguda de totes la *villae* tardoromanes d'Hispania: el complex monumental de Centcelles (Constantí). En algun moment cap a mitjan o finals del segle IV, la vil·la del segle III va ser arranada i reemplaçada per un complex monumental que comprenia dues cambres cobertes per cúpules i unes termes. Abans de concloure els treballs, el projecte va ser modificat, una de les cambres es va convertir en un mausoleu (fig. 72), i a més a més es van transformar les termes. La cúpula principal estava decorada amb magnífics mosaics figuratius policromats que, per desgràcia, no es conserven totalment (*lám. VII*). Mostren escenes de cacera i del Vell Testament, a més del personatge generalment identificat amb la persona enterrada al mausoleu, que hom pensa que podria tractar-se de l'emperador Constant, d'un ric *dominus* romà o d'un bisbe (HAUSCHILD/ARBETER 1993; ARCE 2002).

El desgast i, finalment, la retirada del poder imperial de Tàrraco entre el segle IV i finals del V van precipitar canvis graduals en el territori circumdant. En primer lloc, probablement, va accelerar la desaparició de les luxoses vil·les que simbolitzaven l'estatus social dels personatges més rics i poderosos. En segon lloc, la inevitable reducció en l'àmbit de les necessitats en el subministrament de la ciutat va haver d'induir-la a concentrar-se més intensament en el territori immediat per obtenir els recursos agrícoles imprescindibles. Aquesta situació probablement va fomentar una explotació més concentrada del territori, fet que podria haver continuat en el període medieval amb l'aparició d'un marcat patró d'assentament fossilitzat en molts dels petits pobles que encara esquitxen el paisatge al voltant de Tarragona.

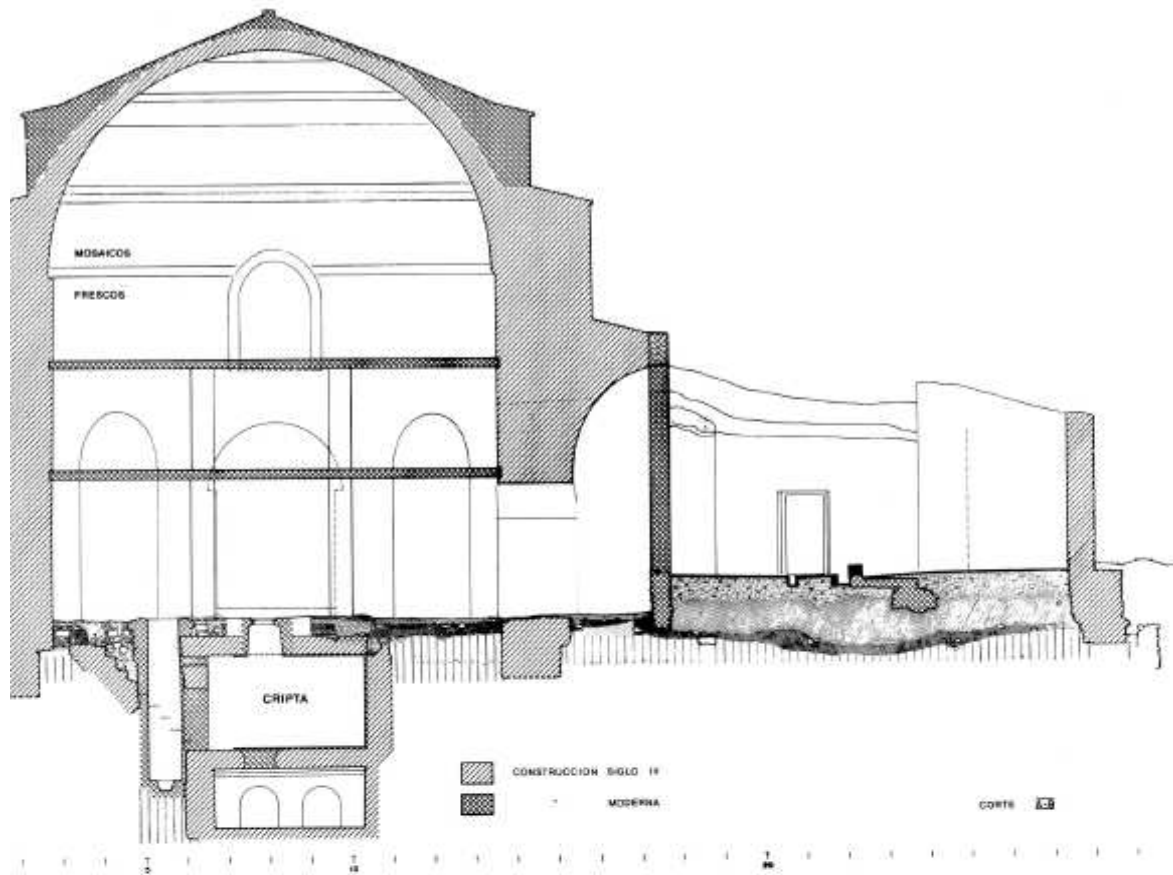

Fig. 72. Alçat de l'edifici amb la cúpula decorada amb mosaics de la vil·la de Centcelles (HAUSCHILD/ARBETTER 1993, fig. a la p. 38).